

zijn baanbrekende *Eighteenth-Century Women Poets*, dat 'a manuscript notebook containing both published and unpublished poems by her has recently come to light' (92). Lonsdales boek staat wel in Rams bibliografie, maar is blijkbaar erg selectief geraadpleegd.

Ook over de inhoud van de gedichten en essays worden secundaire bronnen als autoriteit geciteerd: als Ram zelf een analyse presenteert, is het resultaat mager. *The Gentleman's Magazine* besteedde opvallend weinig aandacht aan de roman, maar wel aan een even nieuw en verwant genre: de biografie, veelal geschreven door Samuel Johnson, de beroemde redacteur van het tijdschrift. Ondanks het feit dat in de overvloedige bestaande literatuur over deze *Lives* Johnsons vrije gebruik van zijn bronnen is

aangetoond, geeft Ram objectiviteit als een van de kenmerken van deze levensbeschrijvingen. Tegelijkertijd noemt zij de beschreven levens echter 'exemplary and commendable' (166). Beide delen van deze paradox worden 'bewezen' door tekstfragmenten, waarbij een textuele analyse ontbreekt.

Tweederde van dit boek bestaat uit lijsten en registers. Hieronder bevindt zich een nuttige lijst met de beginregel van alle gedichten, behalve die in het Grieks, want 'eighteenth-century Greek fonts are extremely hard to decipher' (185), met ingangen in dit corpus op datum en auteur. Dankzij Rams inspanningen is er nu ook een reconstructie van Caves fonds, met lijsten van advertenties uit de omslagen van *The Gentleman's Magazine* die Ram ontdekt heeft.

MARGREET DE LANGE

Index on Censorship 1972-1997: An Embarrassment of Tyrannies. 25 Years of Index on Censorship, W.L. Webb & Rose Bell, eds., Victor Gollancs: London, 1997.

In de eerste 25 jaar van zijn bestaan heeft het tijdschrift *Index on Censorship* een opvallende gedaanteverwisseling ondergaan. Het begon in 1972 als een nogal onooglijk krantje, gedrukt op goedkoop papier en met een simpel zwart-wit omslag. Nu, ruim vijftwintig jaar later, verschijnt het tijdschrift in boekvorm met een uitbundig vormgegeven kleurig koft. (Bij een recent nummer over verboden muziek was zelfs een CD ingesloten.) Deze verandering is niet alleen uiterlijk: ook wat betreft de doelstelling en de inhoud is er in de loop der jaren het een en ander veranderd.

Index on Censorship werd in 1972 opgericht door Stephen Spender om een stem te geven aan dissidente schrijvers in de Sovjet Unie. Zijn idee was om werk te publiceren van schrijvers die dat in eigen land niet konden omdat ze gevangen zaten of omdat hun werk

verboden was. Publikatie van hun werk in het Westen betekende een steun in de rug voor de schrijvers en wakte ook belangstelling voor de situatie achter het IJzeren Gordijn. In deze beginjaren hield het blad zich dus vooral bezig met censuur in de enge betekenis van het woord: het verbieden van publicaties en het monddood maken van schrijvers. In de loop der tijd, en vooral na de val van de muur in 1989, heeft het begrip 'censuur' een veel bredere betekenis gekregen. In de laatste tien jaar heeft *Index* zich ontwikkeld tot een platform voor informatie en debat over velerlei misstanden die kunnen worden opgevat als een belemmering van de vrijheid van meningsuiting, maar die veel verder gaan dan censuur in de enge zin. Dit levert vaak interessante artikelen op over bijvoorbeeld geweld op de televisie of vrijheid van meningsuiting op internet, maar soms dreigt het specifieke karakter van censuur te verdwijnen en denkt de lezer eerder een publicatie van Amnesty International of een andere mensenrechtenorganisatie in handen te hebben. Zo verschenen er in het afgelopen jaar speciale

themanummers over het lot van weduwen (2/98), zigeuners (4/98) en 'Tribes' (4/99): boeiend, goed geschreven en gedocumenteerd, maar ver verwijderd van het oorspronkelijke aandachtsgebied van censuur.

Een onderdeel van het tijdschrift dat in vijftientig jaar niet is veranderd en wel gericht is op censuur is de rubriek 'Index Index': een lijst van censuurfeiten van over de hele wereld, gerangschikt per land in alfabetische volgorde. De lijst wordt samengesteld met behulp van gegevens die zijn verzameld door talrijke organisaties en contactpersonen over de hele wereld en biedt een grote rijkdom aan informatie. Bovendien documenteert de lijst ook politieke veranderingen omdat je aan de hoeveelheid berichten per land kunt afleiden hoe het daar staat met de mensenrechten. Tot 1994 werden aan Zuid-Afrika bijvoorbeeld minstens vier kolommen besteed en na de verkiezingen verschijnen nog maar enkele berichten per keer.

Het boek *Embarrassment of Tyrannies* laat de hierboven beschreven ontwikkelingen zien aan de hand van 62 bijdragen (artikelen, gedichten, verhalen, interviews) die gepubliceerd zijn in *Index on Censorship* tussen het voorjaar van 1972 en 1997. Bij de selectie van de auteurs is vooral gekozen voor bekende schrijvers zoals Solsjenitsyn, Gordimer, Rushdie, Chomsky en Soyinka. Het boek geeft een boeiend overzicht van vrijheid van meningsuiting wereldwijd en biedt bovendien een perspectief op de politieke geschiedenis van de afgelopen vijftientig jaar. Eerst ligt de nadruk vooral op Oost-Europa en de schrijvers daar, later richt de aandacht zich op andere landen en op nieuwe media. Wie de ontwikkeling van het tijdschrift en de politieke veranderingen van de laatste decennia echt wil ervaren doet er goed aan de oude jaargangen een keer op te zoeken in de bibliotheek en rustig door te bladeren.

ELS STRONKS

Justus van Effen, *De Hollandsche Spectator*. Aflevering 31 t/m 60 en 106 t/m 150. Ed. E. Groenenboom-Draai en S. Gabriëls, Duivelshoekreeks 8 en 9, Leiden 1998.

Er is wellicht geen betere manier om het literaire klimaat van het achttiende-eeuwse Nederland te leren kennen dan door het lezen van *De Hollandsche Spectator* van Justus van Effen. Van Effens schrijfsels hebben de literaire vorm die kenmerkend is voor die dagen: de vorm van een spectatoriaal tijdschrift, met een hoofdredacteur die als 'spectator' de zeden en gewoonten van zijn landgenoten bekijkt en er iets aan probeert te veranderen in het licht van de belangrijkste idealen van de Verlichting – redelijkheid, verdraagzaamheid en sociabiliteit. In het tijdschrift staan vertogen, brieven, fabels, persiflages, gedichten, novellen en reisverhalen, gevuld met observaties en moralistische lessen en adviezen.

Het spectatoriale tijdschrift is te zien als barometer van de literaire smaak. Door de vorm, maar ook door zijn inhoud. Van Effen bekijkt als spectator alle aspecten van de toenmalige samenleving, van kleedgedrag tot samenlevingsvormen en van sociale hiërarchie tot het probleem van laster en achterklap. Onder al die onderwerpen bevinden zich ook zaken die met het literaire bedrijf te maken hebben: welke idealen horen schrijvers te hebben, welk genre zou de boventoon moeten voeren, welke 'oude schrijvers' dient men in ere te houden, welk leesgedrag is gepast, hoe dient men tegen het verschijnsel 'broodschrijver' aan te kijken, in welke organisaties dienen schrijvers zich te groeperen, en welke eisen kunnen aan verantwoorde poëzie gesteld worden – een kleine greep uit Van Effens opmerkingen in *De Hollandsche Spectator* over literatuur en alles wat daarmee samenhangt.

Wie die opmerkingen meer in detail gaat bekijken, komt soms tot verrassende ontdek-